

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Academic Article

พัฒนาการรูปแบบการสวดมนต์ในสังคมไทยปัจจุบัน

Development of the Chanting Model in the Current Thai Society

วันชัย สอนศิริ^{1*} & เพ็ญญา ชูพงษ์²Wanchai Sonsiri^{1*} & Pennapa Chupong²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. ดร.วันชัย สอนศิริ*

Wanchai Sonsiri, Ph.D.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบารมีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Palisueksabuddhaghosa
Campus, Thailand.
Email: tanaiwanchai@hotmail.com

2. ส.ต.หญิง ดร.เพ็ญญา ชูพงษ์

Pol.L/C. Pennapa Chupong, Ph.D.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบารมีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Palisueksabuddhaghosa
Campus, Thailand.
Email: Pennapaok99@gmail.com

คำสำคัญ

การพัฒนา; รูปแบบการสวดมนต์; ในสังคมไทย

Keywords:

Development; The Chanting Model;
Current Thai Society

Article history:

Received: 31/05/2024

Revised: 09/07/2024

Accepted: 28/09/2024

Available online: 30/09/2024

How to Cite:

Sonsiri, W. & Chupong, P. (2024).
Development of the Chanting Model in
the Current Thai Society. *Journal
Dhamma for Life*, 30(3), 592-607.

ABSTRACT

This article aims to analysis the development of Chanting in the current Thai societies. From the study, it is found that the Chanting is the saying of the praising words to the persons whom we respect. Such the action will help every person to be mentally peaceful, to be of mindfulness and the wisdom and to be the ability to carry out the life. The ancient Thai societies received the culture in Chanting from Sri Lanka and were of the development of the Mantras Chanting to be in compliance with their own cultures to continue the Dhammas to be permanent. Beside this point, there is still the study of the Pali Language for knowing the Doctrinal principle. The present way of Chanting the Mantras in the present Thai societies is of the order or the pattern more than the Buddha's time, because there has been the fixation of the text of Chanting the Mantras which are suitable for the making of the merits. Such the method is the one which the ancient teachers had taught to us and is the one which we should practice as ancient teachers taught to us to be the way of leading our lives to be of happiness.

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการรูปแบบการสวดมนต์ในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า การสวดมนต์ คือ การกล่าวสรรเสริญในสิ่งที่ตนเองให้ความเคารพ ซึ่งจะเกิดผลดีเมื่อผู้สวดมนต์ทำจิตของตนให้สงบเป็นสมาธิ และเป็นผู้มีปัญหา บรรเทาความสงบสุขทางร่างกาย จิตใจ เพื่อมุ่งให้เกิดความผาสุก เมตตาและปรารถนาดีต่อกันไม่ใช่ใช้ไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะเกิดผลดีเมื่อผู้สวดมนต์ทำจิตของตน ให้สงบเป็นสมาธิ และเป็นผู้มีปัญหาในที่สุด สังคมไทยยังคงรักษาวัฒนธรรมทางความเชื่อในรูปแบบการสวดมนต์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากศรีลังกา และได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับการสวดมนต์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน เพื่อสืบทอดหลักธรรมคำสอนให้คงอยู่อย่างยั่งยืน แต่ก็ไม่ละเลยถึงการเรียนรู้ในภาษาท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป การสวดมนต์ในสังคมไทยจะมีระเบียบแบบแผนมากกว่าในสมัยพุทธกาลเนื่องจากการกำหนดบทสวดมนต์ที่เหมาะสมกับงาน และมีการประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดจนถึงสมัยปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

บทนำ

การสวดมนต์มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เพียงแต่การสวดมนต์ในสมัยนั้นท่านไม่ได้เรียกว่าการสวดมนต์ ไม่ได้เป็นพิธีกรรมที่เป็นแบบอย่างในปัจจุบัน ในขั้นต้นเป็นการสวดสาธยายเพื่อความทรงจำพระพุทธรวจนะ หรือ ทบพวนหลักคำสอนสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เป็นการสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ใช้วิธีเรียนรู้จากครูอาจารย์ ที่เรียกว่า มุขปาฐะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 321) และในบางครั้งพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระสงฆ์สวดสาธยายมนต์เพื่อให้เกิดความสงบและเป็นอุบายในการบรรลุลุธรรม เมื่อชาวบ้านได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายก็พากันอนุโมทนาและได้ถือกันว่า การได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายเป็นสิริมงคล ทำให้เกิดความสุขไม่มีภัยเบียดเบียน ด้วยเหตุที่การสวดมนต์มีความสำคัญ เมื่อเกิดโรคระบาด หรือมีอาการเจ็บป่วยขึ้น พุทธศาสนิกชนจึงไปทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงช่วยเหลือ ดังมีเรื่องกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก เช่น เมื่อคราวเมืองเวสาลีเกิดโรคระบาดทำให้คนและสัตว์ตายไปเป็นจำนวนมาก พระอานนท์ ได้เดินทางไปยังที่นั่นแล้วสวดรัตนสูตรตามที่ได้รับสั่งจากพระพุทธเจ้า โรคนั้นก็ระงับไป (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/1-18/9-14, ขุ.สุ.อ. (ไทย) 1/6/7-79) หรือ สมัยที่พระมหากัสสปะและพระมหาโมคคัลลานะอาพาธ พระพุทธเจ้าทรงประทานรับสั่งถึงโพชฌงค์ ท่านทั้งสองมีใจยินดี ชื่นชมพระภาสิตของพระพุทธเจ้า หายขาดจากอาพาธนั้น หรือ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงประชวรก็โปรดให้พระจุนทเถระสาธยายโพชฌงค์ถวาย เมื่อพระจุนทเถระสาธยายจบแล้ว พระพุทธเจ้าทรงชื่นชม พอพระทัย ทรงหายขาดจากพระประชวรนั้น (ส.ม. (ไทย) 19/195-197/128-131) หรือ ในกรณีที่พระภิกษุกลุ่มหนึ่งไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า ถูกพวกรุกขเทวดารบกวน กลับมาเฝ้ากราบทูล พระพุทธเจ้า พระองค์โปรดให้สวดเมตตาสูตรและแผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายที่มารบกวน ภัยเหล่านั้นก็ไม่มี สามารถบำเพ็ญสมณธรรมได้อย่างสงบสุข (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/1-10/20-22, ขุ.ขุ.อ. (ไทย) 1/1/330-357.)

พุทธศาสนิกชนจึงได้รับเอาสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นตัวอย่างในการสวดมนต์เพื่อให้เกิดความสงบสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีงามต่อชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม

ภายหลังหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสาวกได้ดำเนินการสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าในลักษณะของการสวดสาธยาย หรือ สวดร้อยกรองพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นการสวดพร้อมกันเพื่อทบทวนพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ ตามประวัติการสืบอายุพระพุทธศาสนานั้น ปรากฏว่าได้มีการทำสังคายนาชำระพระธรรมวินัย เป็นการประชุมพระเถระผู้จำพระธรรมวินัย แล้วให้พระเถระรูปใดรูปหนึ่งสวดพระธรรมวินัยเท่าที่ตนจำได้ต่อที่ประชุม ขณะนั่งฟัง พระเถระอื่นๆ ก็คิดเทียบเคียงกับข้อที่ตนจำได้ ถ้าได้ฟังข้อความใดผิดแผกออกไปก็ทักท้วงขึ้น เมื่อมีผู้ทักท้วงประธานในที่ประชุมก็ขอให้ห้องคี่อื่นๆ สวดสูตรนั้นตามที่ตนได้เรียนมา ที่ประชุมจะพิจารณาถกเถียงกันหลายแง่หลายมุม ในที่สุดก็มีการลงมติเสียงข้างมากกว่าข้อความนั้นถูกต้อง ข้อความนี้ผิด ขอให้พระสงฆ์ทั้งปวงยึดถือตามข้อความที่ถูก ตัดข้อความที่ผิดออกเสีย แล้วสงฆ์ทั้งหมดก็สวดขึ้นพร้อมกัน เพื่อยืนยันข้อความที่ถูกต่อนั้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากการทำสังคายนานั้นแล้ว พระเถระทั้งหลายก็นำเอาข้อความซึ่งที่ประชุมรับรองนั้นไปสอนศิษย์ต่อไป (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543 : 15)

ครั้นเมื่อเวลาผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ได้มีวิวัฒนาการ และเผยแผ่ไปยังนานาประเทศตามกาลสมัย แต่วัฒนธรรมด้านการสวดมนต์เป็นธรรมเนียมนั้น ก็ได้มีการสืบทอดเรื่อยมาควบคู่ไปกับการธำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ได้โดยการสืบทอดกัน และบางส่วนก็ได้กลายมาเป็นบทสวดมนต์ที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพตามที่ปฏิบัติตามในอดีต ดังจะเห็นได้จากผลงานของพระอรุณกถาจารย์ในลังกา ที่ได้บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์ ในสมัยนั้นนิยมสวดสาธยายบทสวดที่เรียกว่า พระปริตร เพื่ออวยชัย โดยเลือกเฉพาะบทสวดที่เป็นการเพิ่มสวัสดิมงคลแก่ผู้ฟัง จึงเกิดประเพณีการสวดพระปริตรขึ้นในลังกา ประเทศไทยได้รับเอาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสืบทอดมาจากลังกา การสวดมนต์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลและปฏิบัติสืบทอดกันมา หรือในบางสมัยเมื่อปรารถนาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็อาราธนาพระสงฆ์สวดเพื่อสิริมงคลบ้าง เพื่อเจริญความสังเวชบ้าง เมื่อมีความนิยมการสวดมนต์มากขึ้น ต่อมาก็เลยนิยมเป็นพิธีทั้งในพระราชพิธีและพิธีของประชาชนทั่วไป (พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร), 2546 : 1) ซึ่งในอดีตจะเป็นการสวดสาธยายเป็นภาษาบาลี แต่ในปัจจุบันนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย เพื่อใช้ประกอบในการสวดมนต์ โดยมีการสวดเป็นภาษาบาลี พร้อมกับแปลเป็นภาษาไทย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจความหมายที่แท้จริง และได้รับการแพร่หลาย

ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่ศึกษาถึงพัฒนาการของการสวดมนต์ในสังคมที่ได้รับเอาคติการสวดมนต์มาจากลังกา โดยจะศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ความหมายของการสวดมนต์ ความเป็นมาของการสวดมนต์ในสังคมไทย ที่มาของบทสวดมนต์ รูปแบบของการสวดมนต์ ทำนองการสวดมนต์ ภาษาที่บันทึกบทสวดมนต์ และข้อควรระวังในการสวดมนต์ในสังคมไทย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ความหมายของการสวดมนต์

ก่อนที่จะนำเสนอรูปแบบการสวดมนต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้กล่าว ถึงความหมายของคำว่า สวดมนต์ก่อน เนื่องจากคำว่าสวดมนต์นี้ตรงกับศัพท์ภาษาบาลีหลายคำ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สวดมนต์ คือ การกล่าวคำศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีอำนาจเหนือชีวิตจิตใจ จนเกิดความรู้ที่ได้จากการสวดมนต์ เช่น การสรรเสริญพระรัตนตรัย และมนต์ของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พุทธมนต์” การสวดมนต์ที่ปฏิบัติสืบต่อกัน มา เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตน และเป็นเครื่องปลอบใจให้สงบ จัดเป็นกิจวัตรสำหรับตนที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ (แปลก สนธิรักษ์, ม.ป.พ.: 6-7) การสวดสาธยายบทพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่เป็นพระสูตร พระปริตร เป็นคาถาที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นำมาสวดประกอบในการสวดมนต์เป็นประจำ การสวดมนต์นี้นิยมสวดต่อท้ายการทำวัตร จะ สวดมาหรือสวดน้อย อยู่ที่ยกกำหนดของแต่ละวัด (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551 : 48) นอกจากนี้ ความหมายของคาถายังเป็นสัจจธรรม มีอานุภาพในตัวเองเปรียบดังแสงสว่างที่เอื้อให้เห็นสรรพสิ่งได้ การสวด มนต์ย่อมยังผลต่อผู้สวดและมีผลต่อสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง (จุฬาทิพย์ อุมะวิชนี, 2551 : 6)

คำว่า “สวด” หมายถึง การว่าออกเสียงเป็นทำนอง การว่าบทมนต์ด้วยเสียง (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551 : 1021) ได้แก่ การท่องบ่น หรือ สาธยายคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) สวดธรรมเพื่อรักษาพระศาสนา (2) สวดพระปริตร เพื่อคุ้มครองป้องกันอันตราย (สมเด็จพระญาณสังวร ปภากาสาเถระ, 2514 : 207) ตรงกับภาษาบาลีที่ได้รับการนิยมนำมาใช้อธิบาย ดังนี้

สรุปได้ว่า การสวดเป็นการออกเสียงเพื่อกล่าวเนื้อความของมนต์หรือคำสอน เพื่อทรงจำเนื้อหาหรือเพื่อ วัตถุประสงค์อื่น เช่น เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อคุ้มครองป้องกันภัย เพื่อความไพเราะ ตามความหมายนี้บทที่จะ นำมาส่วนจึงมักจะเป็นบทที่มีความสำคัญ แต่งอย่างดีและมีการกำหนดจังหวะทำนองด้วย บทที่นิยมนำมาส่วน ในช่วงแรกจึงเป็นคัมภีร์ทางศาสนา คำสอนของครูอาจารย์และมนต์

ความเป็นมาของการสวดมนต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ความเป็นมาของการสวดมนต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยสามารถแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา คือ 1) การสวด มนต์ก่อนพุทธกาล 2) การสวดมนต์ในสมัยพุทธกาล 3) การสวดมนต์ในสมัยหลังพุทธกาล มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

การสวดมนต์ก่อนพุทธกาล

ธรรมเนียมการสวดมนต์ หรือ การสาธยายมนต์ มีมาก่อนสมัยพุทธกาล โดยได้รับอิทธิพลความเชื่อใน พระเวท (Vedism) หรือแบบลัทธิพราหมณ์ (Brahmanism) ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และเป็นกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่พึงปฏิบัติ ทั้งที่เป็นความเชื่อที่ได้ยินมาโดยตรงจากพระเจ้า และ ที่จดจำสืบต่อกันมา (ที่จำได้) (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, 2537 : 13) ซึ่งความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่มิใช่ข้อเขียน หรือการแต่งตั้งมาของมนุษย์ และสิ่งที่ได้รับฟังมา หรือสิ่งที่ถูกเปิดเผยให้รู้ (จำลอง สารพัดนึก, 2530 : 8) โดยอ้างว่าคำที่นำมาแต่นั้นได้มาจาก

การสั่งสอนหรือการอนุญาตของพระพรหมซึ่งเป็นพระเจ้าสูงสุดอยู่บนสรวงสวรรค์ ได้รับการยอมรับว่าพรหมณ์เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเสมือนตัวแทนของพระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้สวดบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์สรรเสริญเทพเจ้า หรือเป็นกวีที่ได้รับการดลบันดาลจากเทพเจ้าให้แต่งบทสวดพระเวท แต่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีการระบุว่าฤๅษียุคโบราณเป็นผู้แต่งคัมภีร์พระเวท และเป็นปฐมาจารย์และบูรพาจารย์ผู้สอนคัมภีร์พระเวทให้แก่พรหมณ์ และมีการอธิบายไว้ว่า คัมภีร์ที่ฤๅษีแต่งขึ้นจะประกอบไปด้วยคัมภีร์ 6 คัมภีร์ ว่าด้วยวิธีการร่ายเวทมนต์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การสวดมนต์นั้นมีมาตั้งสมัยก่อนพุทธกาล เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลก จึงรับเอาวัฒนธรรมการสวดสาธยายหรือการท่องบ่นเพื่อจดจำคำสอนของศาสดามาด้วย ดังจะเห็นได้จากพระอริยสาวกสมัยพุทธกาลหลายรูปก่อนจะหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นพรหมณ์ผู้จบไตรเวท เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจึงมีทักษะในการจดจำคำสอนพุทธวจนะเป็นอย่างดี ต่อเมื่อมีหน้าที่เป็นครูอาจารย์สอนพุทธบริษัทจึงทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี จึงกล่าวได้ว่า การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาน่าจะที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากศาสนาพรหมณ์มาบ้าง ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้เพราะศาสนาพรหมณ์เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาเทพเจ้าต่างๆ โดยมีพรหมณ์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม โดยอ้างคำสอนที่ได้รับการถ่ายทอดมาโบราณจารย์ และปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ห้ามมิให้ผู้ใดละเมิด

การสวดมนต์ในสมัยพุทธกาล

ความเป็นมาของการสวดมนต์นั้นเริ่มต้นมาจากความพยายามในการจดจำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ของบรรดาพระอริยสาวกในครั้งพุทธกาล กล่าวคือ ทุกครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนั้น พระสาวกแต่ละรูปแต่ละองค์จะช่วยกันจดจำพระธรรมคำสอนนั้นแล้วถ่ายทอดสู่ศิษยานุศิษย์ของตนโดยระบบจากครูสู่ศิษย์ กล่าวคือ ครูฟังมาจากพระพุทธเจ้า นำมาเล่าให้ศิษย์ฟังศิษย์จำคำบอกเล่าของครู แล้วนำไปสวดสาธยายจนจดจำได้คล่องปาก ชื่นใจ รักษาไว้แล้วจึงถ่ายทอดต่อให้คนอื่น ๆ ในสำนักในเวลาต่อมาเราเรียกกระบวนการทรงจำพระธรรมคำสั่งสอนแบบนี้ว่าเป็นระบบ “มุขปาฐะ” คือ ระบบจากปากสู่ปากครั้งเวลาต่อมาจึงค่อยๆ มีการพัฒนาเป็นการแบ่งความรับผิดชอบกันทรงจำอย่างชัดเจน ในขั้นต้นนี้ ไม่มีประวัติเขียนเอาไว้ว่ามีการเขียนเป็นตัวอักษร มีแต่การทรงจำและบอกกล่าวถึงต่อกันมา และการทรงจำนั้นส่วนใหญ่อันจะทรงจำกันโดยอรรถคือเนื้อความ ไม่ได้ทรงจำพยัญชนะหรือถ้อยคำไว้อย่างครบถ้วน โดยมีการประชุมสงฆ์ จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวจนะ แล้วรับทราบทั่วกันในที่ประชุม นั้น ว่าตกลงกันอย่างนี้ แล้วก็มีการท่องจำนำสืบต่อๆ กันมา ในขั้นเดิมการสังคายนาปรารภเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา จึงจัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวจนะไว้ในครั้งต่อๆ มา ปราภภูมิการถือผิด ตีความหมายผิด ก็มีการชำระวินิจฉัยที่ถือผิดความหมายผิดนั้นชี้ขาดว่าที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร แล้วทำการสังคายนาโดยการทบทวนระเบียบเดิมบ้าง จัดระเบียบใหม่ในบางข้อบ้าง ในขั้นหลังๆ เพียงการจารึกลงในใบลาน การสอบทานข้อผิดในใบลานก็เรียกกันว่า “สังคายนา” ไม่จำเป็นต้องมีเหตุการณ์ถือผิดเข้าใจผิดเกิดขึ้น แต่ความจริงเมื่อพิจารณารูปศัพท์แล้ว การสังคายนาที่เท่ากับการจัดระเบียบ ปิดกวางให้สะอาด ทำขึ้นครั้งหนึ่งก็มีประโยชน์ครั้งหนึ่ง เหมือนการทำความสะดวกการจัดระเบียบที่อยู่อาศัย (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2554 : 6-7)

เพราะคำว่าสังคายนานั้น แปรกันตามความหมายว่า การร้อยกรองพระธรรมวินัย แต่ตามศัพท์นั้น สังคิตี หรือสังคายนา แปลว่า คำร้องที่พร้อมๆ กัน เพราะสังคิตีก็คือ การขับร้อง ก็คือการสวดขึ้นพร้อมๆ กัน กล่าวคือ เมื่อได้มาประชุมกัน มีท่านผู้หนึ่งแสดงพระธรรมเสนอขึ้น ท่านรูปหนึ่งแสดงพระวินัยเสนอขึ้น ก็คงจะเสนอกันมาเป็นตอนๆ เป็นส่วนๆ เป็นหมวดๆ เป็นข้อๆ ไป และก็จะต้องไต่ถามกันว่าเป็นอย่างไร ใครจะเห็นอย่างไรที่ถูกต้อง ใครว่าอย่างไรก็ว่ากันไป แปลว่าแก้ไขกันให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นพระสูตรๆ ไป เป็นข้อๆ ไป แล้วก็รับรองพร้อมกัน และเมื่อรับรองพร้อมกันแล้วก็สวดขึ้นพร้อมๆ กัน ทรงจำกันไว้ ก็ทำกันไปโดยลำดับ จนหมดสิ้นตามที่ได้ทรงจำกันไว้ได้ ก็เป็นอันว่าได้ตรวจสอบพระวินัยและได้รับรอง ได้สวดขึ้นพร้อมๆ กัน เป็นการสาธยาย คือการสวดขึ้นเป็นสังคายนา หรือสังคิตี หรือสวดขึ้นพร้อมๆ กันนี้ ก็น่าจะมีขึ้นตั้งแต่ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่แล้ว และก็ได้มีการปรากฏเล่าถึงพระเถระบางรูป ได้ทรงจำข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนเอาไว้ได้ และได้สวดถวายพระพุทธเจ้า คือ ได้แสดงถวายพระพุทธเจ้า หรือ สวดมนต์คำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้แล้ว และตนทรงจำได้ถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสดับแล้วก็ทรงสาธุการ คือ ว่าถูกต้องแล้ว แม้ว่าจะได้จารึกลงเป็นตัวอักษรแล้ว แต่ว่าการที่ประชุมกันสวดมนต์ คือสวดพระสูตรต่าง ๆ ก็ยังมีอยู่ และเป็นธรรมเนียมตามที่พระมาประชุมกันทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น หรือคำสวดมนต์ในโบสถ์หรือในหอสวดมนต์ มีกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลมาจนถึงในบัดนี้ การสวดมนต์ในวัดต่างๆ ที่มีเป็นธรรมเนียมมานี้ ก็เป็นการสวดพระธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสงฆ์จะต้องท่องจำและสวดกัน ก็เป็นทำนองวิธีเก่าตั้งแต่ครั้งพุทธกาลหรือหลังพุทธกาลมาที่ยังไม่ได้จารึกไว้เป็นตัวอักษร ซึ่งพระสงฆ์จะต้องมีการทรงจำ แม้จำไม่ได้ทั้งหมด ก็แบ่งกันจำ หมวดโน้นบ้าง หมวดนี้บ้าง มาสวดร่วมกันก็เป็นการรักษาความจำ ก็เป็นธรรมเนียมสวดมนต์ที่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ฉะนั้น เรื่องการสวดมนต์จึงเป็นเรื่องที่เนื่องมาจากการที่ได้สดับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงสั่งสอนด้วยพระโอษฐ์และก็มีผู้จดจำกันไว้ จำได้ก็มาสวดสั่งสอนกันและกันสังคายนา ในครั้งแรกๆ ก็ยังไม่จารึกเป็นตัวอักษร ก็มีการสวดขึ้นพร้อมๆ กันในข้อพระธรรมข้อพระวินัยนั้นๆ ซึ่งได้ประชุมรับรองกันแล้ว เพื่อให้มีความจำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันติดต่อกัน ธรรมเนียมสวดมนต์จึงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา และสามารถรักษาพระธรรมวินัยได้อย่างสมบูรณ์ประการหนึ่ง

การสวดสวดมนต์ในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหาเถระผู้เป็นหลักในการทำปฐมสังคายนาก็พยายามรักษาความเป็นไปของพระพุทธศาสนาให้มีสภาพเหมือนกับครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการศึกษาพระธรรมวินัย การสืบต่อคำสอน ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมต่างๆ ก็ยังคงอยู่ในรูปแบบเดิม

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมเชิงพระพุทธ ศาสนาจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศศรีลังกาเมื่อครั้งทำสังคายนาครั้งที่ 3 กิจกรรมของชาวพุทธที่ถูกต้องกล่าวถึงมากคือ การเข้าวัดมาศึกษาปฏิบัติธรรม รักษาศีล ศึกษาธรรมและการไหว้พระสวดมนต์ที่วัด นอกจากนี้จากหลักฐานเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า ชาวพุทธศรีลังกา เป็นชาวพุทธโดยสายเลือด ไม่ได้เป็นชาวพุทธตามสำเนาทะเบียนบ้านแบบคนไทย จึงมีความรัก ความหวงแหน และความผูกพันในพระพุทธศาสนา สาเหตุที่ชาว

พุทธศรีลังกาหวงแหวนพระพุทธรูปศาสนามาก เพราะครั้งหนึ่งเคยถูกเบียดเบียนบีบคั้นจากศาสนาอื่น ดังกรณีนโยบายการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของโปรตุเกสด้วยวิธีการที่รุนแรง มีการทำลายวัด เจดีย์ เผาทำลายคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือแม้กระทั่งการทำลายพระสงฆ์ เมื่อหลุดพ้นจากอิทธิพลของต่างศาสนา จึงส่งให้ชาวพุทธในประเทศศรีลังการักและหวงแหวนพระพุทธรูปศาสนามาก วิธีชีวิตชาวพุทธในลังกายังเป็นพุทธที่บริสุทธิ์ ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด สวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีลเองทุกวัน เป็นส่วนหนึ่งในวัตรอุประสงฆ์เพื่อรักษามรดกของชาวพุทธอย่างสิงหล (दन्य प्रिषा प्रेम प्रसिद्धि, 2555 : 442-443)

ชาวพุทธทุกคนถือว่าเป็นหน้าที่ในการทำนุบำรุงปกป้องพระพุทธศาสนา ใครไปยื่นหลังถ่ายรูปรูปกับพระพุทธรูป ชาวพุทธศรีลังกาจะมาตะเพิดไล่ทันที ถือว่าไม่ให้ความเคารพ ต่างจากเมืองไทยมักจะคิดว่าหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นของพระสงฆ์ เวลาไม่เข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ จะพากันซ้ำเติมเสมอ โดยลืมนึกไปว่า เป็นหน้าที่ของตนเองโดยแท้ในการที่จะต้องช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ศรีลังกาจะเข้มแข็งเพราะมีกระบวนการกลั่นกรองคนที่เข้ามาบวชอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่ใครนึกจะบวชก็บวชได้ คนที่จะบวชต้องมาอยู่วัดคุ้นเคยใจคอกันเป็นปีๆ ต้องศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจนเข้าใจ เมื่อเห็นว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมแล้ว จึงจะนำมาบวชกับประธานสงฆ์ของนิกายนั้นๆ ซึ่งแต่ละนิกายก็จะมีสังฆสภา คอยพิจารณาถ่วงถ่วงว่าจะให้ใครบวชไม่ให้บวช เมื่อมีปัญหาอะไรก็จะตัดสินกันในสังฆสภา พระมีน้อยประมาณ 3,000 รูป แต่มีคุณภาพต่างจากบ้านเรา ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ การบวชมีแต่เรื่องพิธีกรรมขาดสาระแก่นสารของการบวชที่แท้จริง ไม่มีการกลั่นกรองผู้เข้ามาบวช บวชมาแล้วขาดการอบรมฝึกฝน ขาดการควบคุมดูแลตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ องค์การปกครองสงฆ์ก็เหมือนกับไม่มี ปัญหาต่างๆ ของคณะสงฆ์จึงมีมากมายและจะมีมากยิ่งขึ้น ถ้าไม่ปฏิรูปคณะสงฆ์โดยด่วน อันจะเป็นสาเหตุของความเสื่อมศรัทธาของประชาชน

ความเป็นมาของการสวดมนต์ในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช สำหรับประวัติการเข้ามาของความนิยมเรื่องสวดมนต์ในสังคมไทยนั้นพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้คำอธิบายว่า การสวดมนต์เข้ามาสู่สังคมไทยภายหลังจากได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคติของลังกาวงศ์ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 2-3) ที่ได้รับการสืบทอดพระพุทธศาสนาจากเมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) เมื่อพระยาศรีธรรมมาโคตรราช ได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ และเปลี่ยนไปรับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาเข้ามาตั้งมั่นแทน ต่อมาพ่อขุนรามคำแหงทรงส่งพระราชสาส์นเพื่อขอนิมนต์ “มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย” (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535 : 27-32) มาเผยแพร่หลักธรรมในดินแดนสุโขทัย พร้อมกับนำแนวทางการสวดมนต์ที่เป็นแบบแผนของลังกาตามแบบฉบับที่เรียกว่า ภาณวาร หรือ จตุการณวารปาฬี เป็นคัมภีร์รวบรวมบทสวดมนต์ในศาสนาพุทธใช้กันในประเทศไทยและในศรีลังกา แต่ที่เป็นที่นิยมอย่างยิ่งในศรีลังกา พระภิกษุสงฆ์มักใช้สวดทั้งเล่มแบ่งออกเป็น 4 ช่วง หรือ ภาณวาร (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2554 : 12-13) มักใช้เวลาสวดทั้งวันทั้งคืน เนื่องพระสูตรและบทสวด หรือ ปาฐะ

ต่างๆ ที่รวบรวมไว้มีความยาวพอสมควร ส่วนที่สำคัญที่สุดคือพระปริตร หรือมหาปริตร ที่หมายถึงบทสวด คัมภีร์สำหรับพระราช

การที่พระปริตรได้รับความนิยมและมีการสวดอย่างแพร่หลายในลังกา หรือลังกาได้นำเอาความคิด เกี่ยวกับพระปริตรมาใช้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากการที่ชาวลังกา ได้อาศัยอยู่ร่วมเกาะเดียวกันกับกลุ่มชาวทมิฬ ซึ่ง คนทั้ง 2 เชื้อชาตินี้ไม่ถุกกันและจะทำการก่อสงครามกันอยู่เป็นประจำ ดังนั้น ชาวลังกาจึงได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ เข้ามาสวดพระปริตรเพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวให้คลี่คลายไป หรือเพื่อจะช่วยให้จิตใจมีความมั่นคงได้ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511 : 10-11) สร้างศรัทธาแก่ประชาชนในระดับบุคคล และส่วนรวม ที่ก่อปรด้วยสัมมาทิฐิและการปฏิบัติที่เป็นจริงต่อการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดความ ผาสุกในสังคม ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้มีความมั่นคง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2556 : 13-14)

สังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์นั้นเราจะพบว่าแม้ว่าสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันจะมีการ เปลี่ยนแปลงมาอย่างไรก็ตามความเชื่อที่มีต่อการสวดมนต์นั้นก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงและได้รับการสืบทอดกันมา โดยตลอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยภาพรวมของการสวดมนต์ในสังคมไทยด้านความเชื่อต่อการสวดมนต์ดังนี้

- 1) เชื่อว่าการสวดมนต์เป็นการรักษาคำสอน (มุขปาฐะ)
- 2) เชื่อการสวดมนต์ทำให้ได้บุญ มีสุคติเป็นที่หวัง
- 3) เชื่อว่าการสวดมนต์สามารถคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัยได้
- 4) เชื่อว่าการสวดมนต์สามารถแก้ไขปัญหาสังคม เช่นโรคระบาดได้
- 5) เชื่อว่าการสวดมนต์ทำให้มีลาภสักการะได้ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวทั้งหมดนั้นเองที่ยังคงทำให้ สังคมไทยยังคงรักษาวัฒนธรรมทางความเชื่อในรูปแบบการสวดมนต์ไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง

บทสวดมนต์ในสังคมไทย

ดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นการสวดพระปริตร เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศลังกา ราว พ.ศ. 500 ด้วยว่าชาว ลังกาที่นับถือพุทธศาสนาในขณะนั้น ประสงค์ให้พระสงฆ์ช่วยเหลือตนให้เกิดสิริมงคล และป้องกันภัยอันตราย ต่างๆ ด้วยการสวดมนต์ ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินประเทศลังกาได้รับสั่งให้คณะสงฆ์ปรับปรุงพระสูตรและคาถาที่ ใช้สวดพระปริตรขึ้นใหม่ให้เหมาะกับเหตุการณ์ เพื่อใช้ในพระราชพิธีหลวงโดยได้เพิ่มพระสูตรและคาถาให้มาก ขึ้น และเรียกว่า “ราชปริตร” แปลว่า มนต์คุ้มครองพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาประชาชนต่างก็นิยมให้มีการสวดพระ ปริตรในพิธีของตนบ้าง จึงเกิดเป็นประเพณีสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศ ไทยจึงได้รับอิทธิพลการสวดมาจากลังกาด้วยดังต่อไปนี้

บทสวดที่เป็นพระสูตรขนาดกลางและสั้น

บทสวดมนต์ที่เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า หมายถึง บทสวดมนต์ที่เป็นคำสอน ผู้วิจัยจะได้เสนอในรายละเอียด โดยสังเขปดังนี้

มังคลปริตร

มังคลปริตร หรือ มงคลสูตร (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/1-13/6-8, ขุ.ขุ.อ. (ไทย) 39/1/1/163-214) คือ พระสูตรที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคลในพระพุทธศาสนา พระสูตรนี้พระพุทธองค์ตรัสแสดงแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายที่มาประชุมกันที่วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี มังคลปริตรเป็นพุทธวจนะที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคล นิยมสวดบูชาให้พ้นจากสิ่งอัปมงคลเนืองมนต์กล่าวถึงหลักปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมให้ชีวิตมีแต่สิริมงคล มีความสุขความเจริญสูงสุดถึง 38 ประการ นิยมสวดขึ้นต้นด้วยพระบาลีว่า “อะเสวะนา จะ พาลานัง”

รตนปริตร

รตนปริตร หรือ รตนสูตร (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/1-13/9-14, ขุ.ขุ.อ. (ไทย) 39/1/1/163-214) คือ พระสูตรที่ว่าด้วยพระรัตนตรัย การสาธยายรัตนปริตรจะทำให้ได้รับความสวัสดิ์ และพ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งหลาย นิยมสวดขึ้นต้นด้วยบทว่า “ยานีระ ภูตานิ สะมาคะตานิ ภูมมานิ วา ยานิวะ อันตะลิกเข สัพเพ วะ ภูตา สุมะนา ภาะวันตุ อะโถปิ สักกัจจะ สุนันตุ ภาสิตัง”

กรณีเมตตปริตร

กรณีเมตตปริตร หรือ กรณีเมตตสูตร หรือ เมตตสูตร (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/1-10/20-22, ขุ.ขุ.อ. (ไทย) 39/1/1/330-357) คือ พระสูตรที่ว่าด้วยการเจริญเมตตา กรณีเมตตปริตรเป็นธรรมที่พระพุทธองค์สอนให้ภิกษุไปสวดสาธยายเพื่อให้เป็นเมตตารักใคร่ของเทวดาทั้งหลายจึงนิยมสวดสาธยายพระปริตรบทนี้เพื่อให้ได้รับความเมตตา รักใคร่จากเหล่าเทวดาอารักษ์ทั้งหลาย จะได้มาอารักขาให้ได้รับความปลอดภัยในการกระทำกิจต่าง ๆ สำหรับอานิสงส์ของการสวดพระปริตรนี้เป็นประจำ ที่เด่นชัด คือพวกภูตผีปีศาจจะไม่รบกวนเบียดเบียน และเนื่องจากความหมายในบทสวดเป็นการแผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ทั่วไป จึงมีอานิสงส์เช่นเดียวกับอานิสงส์ของการเจริญเมตตา 11 ประการ มีหลัก-ต้นเป็นสุข ไม่ฝืนร้าย เป็นที่รักของเทวดา มนุษย์ และอมมนุษย์ เป็นต้นนิยมสวดขึ้นต้นด้วยบทว่า “กะระณียมัตถะกุสะเลนะ ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสะเมจจะ...”

ธชัคคปริตร

ธชัคคปริตรนี้เป็นธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนให้เห็นตัวอย่างของบุคคลผู้ไม่หวาด ไม่กลัว ไม่สะดุ้ง ไม่วิงหนี จึงนิยมสวดสาธยายพระปริตรนี้เพื่อปลุกปลอบใจไม่ให้หวาดกลัว สะดุ้งหรือวิงหนีศัตรู นิยมสวดขึ้นต้นด้วย

ข) วัฏฏกปริตร

วัฏฏกปริตร คือ พระปริตรของนกกุ่ม (โพธิสัตว์) วัฏฏกปริตรนี้พระพุทธรองค์ตรัสปรารภนกกุ่มโพธิสัตว์ซึ่งรอดตายจากไฟไหม้เพราะได้สวดพระปริตรบทนี้ จึงนิยมสวดสาธยายพระปริตรบทนี้เพื่อหวังให้ปลอดภัยจากอันตรายประเภทต่างๆ มีไฟไหม้ เป็นต้น นิยมสวดขึ้นต้นด้วยบทว่า “อติ โลเก สีละคุณ สัจจัง..”

ค) ฉันทันตปริตร

ฉันทันตปริตร (ขุ.ชา.ติงส.อ. (ไทย) 61/3/7/377-408) แปลว่า พระปริตรของพญาช้างฉันทันต์ (โพธิสัตว์) คาถาที่สวดมนต์บทนี้ ได้สวดกันแต่เฉพาะบทที่พระโพธิสัตว์ทรงอธิษฐานเป็นพระปริตรเครื่องป้องกันภัย ให้แก่นายพรานโสณบุตร นิยมสวดขึ้นต้นด้วยบทว่า “วริสฺสเมนนติ ปรามสนโต กาสวมททุกฺขิ ธอ อีสึน...”

บทสวดมนต์ที่เป็นเทวตาทาษิต

อาณานาฎิยปริตร

อาณานาฎิยปริตร หรือ อาณานาฎิยสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/275-295/219-246) คือ บทมนต์สำหรับสวดคุ้มครองป้องกันภัยที่เกิดขึ้นจากยักษ์ เรียกอีกอย่างว่า อาณานาฎิยรักษา ท้าวเวสสวัณมหาราช หรือท้าวภูเวร ผู้ครองนครอาณานาฎิ เป็นผู้ประพันธ์ถวายให้พระพุทธเจ้าตรัสรับรอง พระสูตรนี้กล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ และคุณของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นรวมทั้งอังกาอนุภาพพระพุทธเจ้าและเทวานุภาพมาพิทักษ์ผู้สวดให้มีความสุขสวัสดิ

บทสวดมนต์ที่แต่งโดยโบราณจารย์

อภยปริตร

อภยปริตร เป็นพระปริตรที่ท่านโบราณจารย์ของไทยรจนาประพันธ์ขึ้นโดยอ้างคุณพระรัตนตรัยมาพิทักษ์ให้มีความสุขสวัสดิสันนิษฐานว่ารจนาโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ พระปริตรนี้ปรากฏในบทสวดเจ็ดตำนาน และบทสวดสิบสองตำนานของไทย ซึ่งได้แพร่หลายไปถึงประเทศสหภาพพม่าและศรีลังกา อนึ่ง ท่านอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ สันนิษฐานว่าพระปริตรนี้คงรจนาโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ในสมัยรจนาคาถาชินบัญชร ท่านสังเกตจากการอธิษฐานให้เคราะห์ร้ายพินาศไป เพราะชาวเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นนิยมบูชาดาวนพเคราะห์ จึงได้มีนักปราชญ์ประพันธ์คาถานี้เพื่อให้สวดแทนการบูชาดาวนพเคราะห์ (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553 : 160)

อภยปริตร เป็นอุบายและหลักปฏิบัติสำหรับแก้ปัญหาที่เกิดจากได้เห็นกลางร้าย ฝันร้าย หรือนิมิตที่ไม่เป็นมงคล จึงนิยมสวดสาธยายพระปริตรนี้เพื่อป้องกันและแก้ไขกลางร้าย ฝันร้าย และนิมิตที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ นิยมสวดขึ้นต้นด้วยพระบาลีว่า “ยันทุนนิมิตตัง...”

ชัยปริตร

ชัยปริตร หรือ ชัยมงคลคาถา คือ ปริตรที่กล่าวถึงชัยชนะของพระพุทธเจ้าแล้วอ้างสัจจาจนันมาพิทักษ์คุ้มครองให้มีความสวัสดิ ประกอบด้วย 5 คาถาครึ่ง โดย 3 คาถาแรกโบราณจารย์ประพันธ์ขึ้นเพื่อแสดงถึงชัยชนะมารกิเลสของพระพุทธเจ้า ส่วนสองคาถาสุดท้ายเป็นพระพุทธพจน์ที่ตรัสสอนไม่ให้ถือฤกษ์ยามในการประกอบคุณความดีในบุพพัณหสูตร (อง.ทุก. (ไทย) 20/156/400)

ชัยปริตรนี้ ผู้แต่งได้ประมวลเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับชัยชนะของพระพุทธเจ้าครั้งสำคัญ 8 ครั้ง จึงนิยมสวดสาธยายเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความประสงค์ในกิจการต่างๆ นิยมสวดขึ้นต้นด้วยพระบาลีว่า “มหาการุณิกโก นาโถ...ชยันโต โพธิยา มูเล...”

พุทธชัยมงคลคาถา

พุทธชัยมงคลคาถา แปลว่า คาถาอันเป็นมงคลที่เกี่ยวกับชัยชนะของพระพุทธเจ้า มีชื่อเรียกได้หลายอย่าง ประมวลได้ 4 ประการ คือ

- (1) พุทธชัยมงคลอัฐคาถา
- (2) พุทธชัยมงคล 8
- (3) พุทธชัยมงคลพาหุง
- (4) บทสวดมนต์ถวายพรพระ

พุทธชัยมงคลคาถา จึงมีจุดประสงค์หลัก คือ ใช้สวดสรรเสริญ และระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ตลอดจนใช้สวดป้องกันภัยพิบัติต่างๆ และไม่ว่าจะเป็นการงานพิธีอะไรก็ตาม ก่อนที่พระท่านจะฉันภัตตาหาร ก็ต้องสวดพุทธชัยมงคลคาถาในชัยชนะ 8 ครั้งของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงใช้พระบารมีต่างกัน (อ้างใน สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, 2533 : 301)

คาถาชินบัญชร

ชินบัญชร คือ เกราะแก้วของพระชินพุทธเจ้า โดยใจความก็คือว่า พระคาถาชินบัญชรนี้กล่าวอาราธนาพระพุทธเจ้า พระสาวก และพระปริตรให้มาดำรงอยู่ในกาย เพื่อพิทักษ์ คุ้มครองให้มีความสวัสดิ เหมือนเกราะแก้วป้องกันภัย ผู้แต่งและสถานที่แต่งคาถานี้ไม่มีหลักฐานกล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ไทย แต่พบหลักฐานในคัมภีร์ทางศาสนาของพม่า คือเรื่องพุทธนามวินิจฉัย ใน วินยสมุทวินิจฉัย (อ้างในสุเขาว์ พลอยชุม, 2543 : 117-118)

พระคาถาชินบัญชรที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยมี 2 ฉบับ คือ ฉบับแรกเป็นของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับการตรวจแก้ไขโดย พระภัทรมุนี (อินทร์ ภัทรมุนี ป.ธ. 9) วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร และฉบับที่ 2 เป็นฉบับที่ปรับปรุงแก้ไขใหม่โดย สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553 : 151-152)

นโมการอัญฐกคาถา

นโมการอัญฐกคาถา คือ คาถา 8 บาทแสดงการทำความนอบน้อมพระพุทธเจ้า บทนี้เรียกโดยทั่วไปว่า “นะโม 8” เป็นคาถาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นะโม 8 บทนี้ สวดต่อจากบท “สัมพุทธะ” หรือนะมการสิทธิคาถา ใช้สวดเฉพาะงานมงคลและมีการตั้งน้ำวางด้านสายสิญจน์เท่านั้น การประกาศความนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ในนโมการอัญฐกคาถา เป็นการแสดงความนอบน้อมต่อที่เคารพสูงสุดของชาวพุทธ ก่อให้เกิดอานิสงส์คือ ขอให้อุปัทวเหตุต่าง ๆ หายไป ให้เกิดแต่ความสวัสดิ มีเดชเกรียงไกรในมงคลพิธี

บทสวดทำวัตรเช้า-เย็น

รูปแบบการทำวัตรสวดมนต์มีมาแต่โบราณแล้วแต่ยังไม่เป็นแบบแผนเดียวกันพระภิกษุสามเณรแต่ละสำนักต่างเลือกบทสวดกันตามอัธยาศัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สมัยที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในฉายา “วชิรญาณภิกขุ” ทรงพิจารณาในข้อนี้ จึงทรงคัดเลือกคำสอนในพระสูตรต่างๆ จากพระไตรปิฎก ในส่วนบททำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ทรงเลือกบทระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ จากระชัคคสูตรเป็นบทหลัก และยังปรากฏในพระสูตรอื่นๆ อีก แล้วทรงพระราชนิพนธ์ประกอบเพิ่มเติม บทสวดมนต์นี้มีปรากฏในสวดมนต์ฉบับหลวงที่สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) เมื่อครั้งที่ทรงดำรงสมณศักดิ์พระพุทธโฆษาจารย์ ทรงเรียบเรียงขึ้นตามคำอาราธนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เมื่อพุทธศักราช 2424 (หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, 2557 : 1)

บทสวดมนต์ที่สืบต่อมาจากโบราณ

บทสวดมนต์ที่สืบต่อมาจากโบราณที่ไม่สามารถระบุ หรือค้นคว้าถึงที่มาของการสืบค้นถึงที่มาของต้นตอได้ แต่ก็ได้รับการนิยมน้อยอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในวัดที่มีการประพฤติปฏิบัติที่มีศรัทธาของอุบาสก อุบาสิกา นิยมนับมาสวด ได้แก่

1) บทสวดปลงสังขาร บทสวดมนต์นี้จะเป็นการสวดแบบสรภัญญะ มีเนื้อหาเป็นภาษาไทย นิยมสวดกันอย่างแพร่หลาย นิยมสวดด้วยคำว่า “มนุษย์เราเอ๋ย เกิดมาทำไม นิพพานมิสุข อยู่ใยมิไป...” ซึ่งบทสวดมนต์มนต์

นี้จะได้รับการนิยมน้อยกว่าหลายในกลุ่มผู้สูงอายุ และได้มีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอไปในลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค

2) คาลาโพธิบาท คาลาบทนี้ได้รับการนิยมนำมาสวดต่อจากการทำวัตรเช้า-เย็น ในสำนักที่มีการปฏิบัติธรรมบางสำนัก โดยเฉพาะสำนักที่มีการจัดปริวาส สำนักที่มีการจัดปฏิบัติธรรมประจำปี หรือ สำนักที่มีการจัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งคาลาบทนี้วคิน อินทสระได้นำเสนอพรรณนาไว้อย่างน่าสนใจว่า “คาลาบทนี้เป็นภาษาที่เพี้ยนประหลาด ไม่รู้ใครเป็นคนแต่ง เมื่อศึกษาแล้วจะพบว่าจะเป็นไปในลักษณะการสวดที่มีความโลภ เป็นเบื้องหน้า เพราะปรารถนาอ่อนน้อมให้พ้นจากทุกข์โศกโรคภัย และขอทรัพย์ ขอลาภ” (วคิน อินทสระ, 2553 : 16-17) อย่างไรก็ตามคาลาบทนี้ยังได้รับคติ หรืออิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามามีส่วนในสังคม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการจัดระเบียบการสวดมนต์ เพื่อความเหมาะสมในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

บทสวดมนต์ที่แต่งโดยมติเถรสมาคม

บทสวดมนต์ที่แต่งโดยมติเถรสมาคม เป็นบทสวดมนต์ที่แต่งเพื่อเป็นบทสวดถวายพระพรชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยพระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) เป็นผู้แต่ง และมหาเถรสมาคม ตรวจสอบแก้ไข เพื่อใช้เป็นบทสวดถวายพระพรชัย ดังนี้

1) ภูมิพลมหาราชาธาราขวรสุส ขยมงคลคาลา เป็นปฐมยวตฺร ขึ้นต้นว่า “ภูมิพล มหาราชา...จิริ โลก ปติภูจาทู สมมาสมพุทฺธสาสนนติ ฯ”

2) ปรมราชินีนาถาภิตุปสิทิวรทานคาลา เป็นปฐมยวตฺร ขึ้นต้นว่า “ปรมราชินีนาถา สิริกิตติ มหายสา...จิริ โลก ปติภูจาทู สมมาสมพุทฺธสาสนนติ ฯ” (พระพรหมเสนาบดี (พิมพ์ ญาณวีโร), 2557 : 1-2)

บทสวดนี้เป็นสิ่งที่มหาเถรสมาคมดำรงขึ้นเพื่อสำนักในพระมหากษัตริย์คุณในสองพระองค์ที่มีพระคุณต่อพระพุทธศาสนา เป็นพุทธมามกะ และเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก

สรุป

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช การสวดมนต์เข้ามาสู่สังคมไทยภายหลังจากได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคติของลังกาวงศ์ ที่ได้รับการสืบทอดพระพุทธศาสนาจากเมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) เมื่อพระยาศรีธรรมมาโศกราช ได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ และเปลี่ยนไปรับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาเข้ามาตั้งมั่นแทนสังคมไทยกับความเชื่อเรื่องการสวดมนต์นั้นเราจะพบว่าแม้ว่าสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรก็ตามความเชื่อที่มีต่อการสวดมนต์นั้นก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงและได้รับการสืบทอดกันมาโดยตลอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยภาพรวมของการสวดมนต์ในสังคมไทยด้านความเชื่อต่อการสวดมนต์ ได้แก่ 1) เชื่อว่าการสวดมนต์เป็นการรักษาคำสอน (มุขปาฐะ) 2) เชื่อว่าการสวดมนต์ทำให้ได้บุญ มีสุคติเป็นที่หวัง 3) เชื่อว่าการ

สวดมนต์สามารถคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัยได้ 4) เชื่อว่าการสวดมนต์สามารถแก้ไขปัญหาสังคม เช่น โรคระบาดได้ และ 5) เชื่อว่าการสวดมนต์ทำให้มีลาภสักการะได้ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวทั้งหมดนั้นเองที่ยังคงทำให้สังคมไทยยังคงรักษาวัฒนธรรมทางความเชื่อในรูปแบบการสวดมนต์ไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยที่มาของบทสวดมนต์ในสังคมไทย บทสวดที่เป็นพระสูตรขนาดกลางและสั้น บทสวดที่เป็นโพธิสัตว์ภาชิต พุทธมนต์ที่เป็นเทวดาภาชิต บทสวดที่แต่งโดยโบราณจารย์ และบทสวดที่สืบทอดมาจากโบราณ

นอกจากนี้ในสวดมนต์ด้วยภาษาต่างๆ เป็นการเรียนรู้ที่จะเข้าใจในหลักธรรมคำสอนให้แพร่หลาย แต่ไม่ละทิ้งฐานเดิม คือ ภาษาบาลี ที่ต้องมีการศึกษาเพื่อสืบทอดหลักธรรมคำสอนให้คงอยู่อย่างยั่งยืน แต่ก็ไม่ละเลยถึงการเรียนรู้ในภาษาท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป การสวดมนต์ในสังคมไทยจะมีระเบียบแบบแผนมากกว่าในสมัยพุทธกาลที่มีการกำหนดบทสวดมนต์ที่เหมาะสมกับงาน และมีการประพาสปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดจนถึงสมัยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2556). *คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2553). *บททำวัตร-สวดมนต์ (แปล)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ธนิต อยู่โพธิ์. *อานุภาพพระปริตต์*. (2550). พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. *พจนานุกรมกิริยาภิตร์ฉบับธรรมเจดีย์*. (มปป.). กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร.
- พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร). (2546). *เอกเทศสวดมนต์*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนา คำวัด*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- _____. *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนา ชุดศัพท์วิเคราะห์*. (2550). กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2548). *อานุภาพพระปริตร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมเสนาบดี (พิมพ์ ญาณวีโร). (2557). *ทำเนียบพระราชอาณา ฉบับสมบูรณ์ พุทธศักราช 2557*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สี่ตะวัน
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาวิทยาลัย. (2546). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย,
- _____ . ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- วศิน อินทสระ. (2545). *พุทธชัยมงคลคาถา ชัยชนะแปดครั้งของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- วศิน อินทสระ. (2553). *สวดมนต์เพื่อสันติและปัญญา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2511). *ตำนานพระปริตร*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2554). *ความรู้เรื่องบทสวดมนต์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2543). *ประวัติคาถาชินบัญชร*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2535). *พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____ . (2533). *วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบัน บันลือธรรม.
- หोजจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา. (2557). *คู่มืออุบาสก อุบาสิกา ทำวัตรเช้า-เย็น บทสวดมนต์พิเศษ และศาสนพิธี แปลไทย*
- Williams Monier Monier. (1995). *A Dictionary English and Sanskrit*. New Delhi: Motilal Banarasidass.